

Četvrta točka d) nosi nalov »Pozitivne pravne odredbe i običajno pravo« i u njemu doznajemo da su se sudske parnice vodile u Vijećnici ili u sučevoj kući (u vrijeme preuređenja Vijećnice), također doznajemo tko je sačinjavao sud (sudac, sudski prislusnici i sudski svjedoci), da su bile razvijene institucije svjedoka, torture, »stupa srama« i institucija za opranje jezika, kao i to da su u Protokolu uredno zabilježene visine kazni za sve vrste prekršaja.

S konkretnim primjerima iz Protokola o životu građana osamdesetih godina XVI stoljeća G. Barbarić obrađuje točku e) »Društven život varaždinskog grada.«

U Protokolu nalazimo precizan popis ljudi i poslova koje će tko obavljati, te o novčanim priložima građana kada je 1587. g. zaključeno da se renovira Gradska vijećnica. Sažetak G. Barbarića o tome naći ćemo pod točkom f) »Gradska kuća ili vijećnica.«

»Požari u gradu Varaždinu« (g) bili su česti i vrlo jaki, tako da se vrijeme računalo na prije i poslije požara. Postojao je čitav sistem po kojem se poslije nastojao normalizirati život u gradu, a redovito su se tražili i krivci.

U točkama »Crkva i crkveni život« (h) i »Franjevački samostan u Varaždinu« (i) govori se o često prisutnim podacima u Protokolu: crkvenom životu, vjeri građana, groblju, crkvenoj desetini, te kako se gradio franjevački samostan nakon požara 1582. godine.

Rad gospodina Josipa Barbarića još je jedan doprinos osvjetljenju povijesti ovog značajnog i zanimljivog grada i njegovih žitelja na sjeverozapadu Hrvatske u nemirnoj drugoj polovici XVI stoljeća.

Renata Labaš

ZNANSTVENI SKUP »OGNJESLAV UTJEŠENOVIĆ OSTROŽINSKI (1817—1890)«

U Topuskom je 22. i 23. veljače održan znanstveni skup o Ognjeslavu Utješeniću Ostrožinskom, političkom djelatniku, misliocu i književniku, čovjeku koji je svoj uspon dugovao samo svom radu i talentu, a uspjeh spoju rijetke i svestrane naobraženosti, sitematskog pristupa problemima i želje i sposobnosti praktičnog djelovanja na poboljšanje narodnog života (zbog čega je počesto kao državni činovnik morao odustati od svojih teoretskih shvaćanja). Okupljene su pozdravili predstavnici institucija koje su priredile skup — Drago Roksandić u ime Pripremnog odbora, Đuro Zatezalo u ime Historijskog arhiva u Karlovcu, Drago Pavličević, Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Dmitar Obradović, predsjednik Skupštine općine Vrginmost.

Skup je započeo uvodnim izlaganjem *Igora Karamana* »Shvaćanja Ognjeslava Utješenića Ostrožinskog o modernizaciji hrvatskog društva u drugoj polovini 19. st.« Autor je upozorio da povijesni kontekst Utješenićeveg djelovanja u doba složenog i neizvjesnog prelaza tradicionalnog u moderan svijet. On sažrijeva upravo na dodiru starog društvenog sistema i novih preporodnih strujanja protomodernizacije. Izdanak je onog sloja mladog građanstva koje će ojačati sredinom stoljeća i uz postojeću vladajuću grupu merkantilistički usmjerenog plemstva (veleposjedničkog i gradskog) težiti objedinjavanju nacionalnog tržišta, demokratskim i progresivnim reformama, odn. punoj modernizaciji hrvatskoga društva. U Utješenićevoj trajnoj vezanosti za selo i krajiški puk, Karaman vidi anticipaciju ideja seljačkog pokreta braće Radić s kraja 19. i poč. 20 st.

Franc Cengle je u saopćenju »Evropsko intelektualno obzorje Utješenićevih shvaćanja« ocijenio Utješenića kao autora i mislioca koji »samosvjesno pripada evropskom intelektualnom ambijentu«. Na taj zaključak upućuju imena ev. autora na koja se pozivao u vlastitim djelima (autoriteti poput Lista, Riehla), a s druge strane pozornost koju su njegova djela izazivala u ev. intelektualnim krugovima i višekratno korištenje kao znanstvenih izvora (posebno fenomen zadruge).

Dunja Rihtman-Auguštin je u saopćenju »Odjek njemačkog politekonomista i etnologa W. H. Riehla u djelu Ognjeslava Utješenića Ostrožinskog« razradila

odnos Utješenovića i utemeljitelja njemačke etnologije, praktičnog mislioca, teologa i muzičara W. H. Riehla. Utješenović u djelu konzervativnog (u onovremenom smislu riječi) Riehla pronalazi mjere i potvrde svojih stavova prema kućnim zadrugama, posebice u isticanju seljaka kao stabilne »konzervirajuće« sile društva i čuvara nacije, te idealizaciji patrijarhalne porodice koja je glavni nosioc moralnih i odgojnih vrednota i običaja (tj. zbira mudrosti i druš. normi). Zanimljivo je da Utješenović citira Riehlovo djelo iz 1855. već 1859. što je još jedan dokaz njegove moderne naobrazbe.

Saopćenje *Vlade Puljiza* »Porodične zadruge i tokovi modernizacije društva — kritika pogleda Ognjeslava Utješenovića Ostrožinskog« ukazalo je na sociološki aspekt uloge zadruge u modernizaciji. Fenomen zadruga proučavan je dosta u sklopu istraživanja dvaju suprotstavljenih oblika privatnog vlasništva (privatno zapadnoevropsko i kolektivističko koje uglavnom srećemo u zaostalom agrarnim zemljama istočne Europe) i vrijednosnih sistema (individualistički i kolektivistički). Kućna zadruga je oblik samoorganizacije na lokalnoj razini karakterističan upravo za ovaj drugi (kolektivistički) sistem i kao takav biva razoren u procesu modernizacije koji donosi nove onose zasnovane na individualizmu i privatnom vlasništvu. Utješenovićeva obrana zadruge ne znači njegov otpor modernizaciji uopće, već svijest o problemima industrijalizacije, te pokušaj da se oni prevladaju zadržavanjem nekih već postignutih dobrih rješenja nađenih u zadržanoj organizaciji.

Mario Strecha se izlaganjem »Kućne zadruge u kontekstu Utješenovićeve koncepcije o »prirodnom građanskom društvu« nadovezao na prethodna saopćenja, istaknuvši izvjestan »postčetrdesetosmaški konzervatizam« kod Utješenovića. Karakteriziralo ga je umjerenije traženje napretka, uz jak oslon na stare vrednote, te usvajanje ideje o društvu kao zbir slobodnih pojedinaca, ali uz naglašenije zajedništvo nego individualizam. Utješenovićev idejni sustav imao je polazište u konkretnom stanju nerazvijene agrarne zemlje i položaju seljaštva, a cilj u stabilizaciji društva. Način da se to ostvari, vidio je samo u tome da se što većem broju seljaka osigura egzistencija u poljoprivredi. Nastojanje da se očuva seljački stalež i neke zakonske mjere koje predlaže da bi se to postiglo, suprotne su liberalističkim principima individualizma i slobodnog privatnog vlasništva.

Agneza Szabo nas je u saopćenju »Utješenovićeva djelatnost u središnjim institucijama Hrvatske« detaljno izvijestila o djelatnosti Ognjeslava Utješenovića od njegovog prvog pojavljivanja u preporodnoj javnosti 1842. kada je objavio pjesmu »Suze od Balkana« u »Danici Ilirskoj«. Nakon što je kraće vrijeme bio podžupan Varaždinske županije (1851—1853), odlazi u Beč 1856, pod Mažuranićem je savjetnik u Dvorskoj kancelariji (1862—1867), a za njegovog banovanja reaktivirao se i postao veliki župan Varaždinske županije. Spomenuto je i njegovo članstvo u Društvu za poviestnicu jugoslavensku, te suradnja u brojnim časopisima.

Mira Kolar-Dimitrijević je u saopćenju »Akcije velikog župana Ognjeslava Utješenovića Ostrožinskog na privrednom unapređenju varaždinskog područja« razmatrala i upozorila na izuzetno sistematičan i znanstveno utemeljen pristup problemima županije, kao i na nesvakidašnju širinu njegovih interesa, planova i rješenja. Prvenstveno je istaknula njegov interes za komunikacije (ceste, mostove) za koje je izradio elaborate i pridobio financiranje, uvođenje sistema javnih radova, isušivanje močvara i brigu za škole. U radu »Die Naturschätze nördlichen Kroatiens« (Beč, 1879) ogleda se izuzetna modernost njegovih zamisli — od prijedloga za izgradnju željeznica, turizam (termalna vrela, Trakošćan), do razmišljanja o privlačenju stranog kapitala.

U saopćenju »Uloga Ognjeslava Utješenovića u narodnom pokretu u Hrvatskom zagorju 1883« *Dragutin Pavličević* je istaknuo Utješenovićevu bliskost s narodom iz kojeg je potekao i za koji je radio, što mu je i uzvraceno posebnim ugledom i povjerenjem. Svojim je autoritetom uspio stišati najveće nemire 1883. Razloge njegovim uspjesima Pavličević vidi u sposobnosti da sagleda bit problema i respektirajući lokalne osobitosti, dođe do dugoročnih rješenja.

Ivan Salečić je u izlaganju »Slovo razlike« drugi put. Estetički uzori Utješenovića« razmišljao o Utješenovićevom teoretskom djelu i njegovom doprinosu evropskoj misli kroz četiri razine: sam evropski duhovni horizont, evropske utjecaje u Utješenovićevom književnom radu, stupanj participacije Utješenovića u ilirskoj estetskoj ideji, te kritika literature o Utješenoviću. Autor je u estetici

Utješenovića ustanovio distinkciju između lijepog kao ukusa i umjetnosti kao uzvišenog, koju je uveo Kant, kao i interes za nacionalni izraz.

Pročitano je i saopćenje *Olge Maruševski* »Pouka o slikotvornim umjetnostima« u kojem autorica razmatra Utješenovićev odnos prema likovnim umjetnostima. On nam se prikazuje kao poklonik estetike prosvjetiteljstva (klasicizma), čiji je teoretski uzor J. G. Sulzer i njegovo učenje o umjetnosti kojoj je svrha buđenje osjećaja za istinu i dobro, red i zakon i koje je već tada konzervativno u odnosu na novi duh romantizma. Romantizmu bi se moglo pripisati tek njegovo inzistiranje na historijskim i nacionalnim temama.

Ivica Golec se u saopćenju »Ilirski pokret u Banskoj Krajini 1835—1848« osvrnuo na književnu suradnju Hrvata i Srba u tom razdoblju. Mladoj srpskoj inteligenciji odgovarala je nacionalna platforma Iliraca u procesu nacionalne integracije, pa se ona uključila u preporodna kretanja. Banski krajiški književni krug dao im je i značajan doprinos (npr. Runjanin).

Izlaganjem »Utješenović i Rijeka« *Mirjana Strčić* je ukazala na značaj Rijeke, tada velegrada sa svojih 8000 stanovnika, na formiranje mladog Utješenovića. Iako je tamo proveo svega dvije godine (1835—1837), za mladića u osjetljivom dobu razvoja, Rijeka je bila poticaj da samoučenjem nadoknadi propuste u obrazovanju, a njene kulturne institucije omogućile su mu kasnije lakše uključivanje u preporodna zbivanja. Specifični nacionalni i privredni problemi s kojima se imao priliku sresti u Rijeci, ukazali su mu na potrebu korjenite preobrazbe društva.

Saopćenje *Božice Filipan* »Utješenović u varaždinskom kraju« bacilo je više svjetla na njegov prvi boravak u Varaždinu u funkciji podžupana (1851—53), kada je zahvaljujući svojim osobnim sposobnostima i vojno-upravnim iskustvu iz 1848. uspio stvoriti pretpostavke za provođenje odluke o podređivanju do tada slobodnog kraljevskog grada Varaždina (koji to nije mogao više ostati, jer nije ispunjavao uvijek da broji 10000 stanovnika) podžupanu. Autorica je istakla Utješenovićevu sistematičnost u radu, kao i sposobnost praktičnog upravljanja u situaciji kad ostaje bez državne financijske potpore. Dodirnula je i prisno prijateljstvo s Kukuljevićem (koji boravi na imanju pored Varaždinskih toplica) i na njihovu značajnu prepisku.

Jovan Nikolić je u izlaganju »Aktivnost Utješenovića u životu pravoslavne parohije i crkvene opštine u Varaždinu s posebnim osvrtom na gradnju hrama Sv. Đurđa« ukazao na Utješenovićevu privrženost pravoslavnoj crkvi, njegovu duboku osobnu religioznost i poznavanje vjerskog učenja. Sve to dolazi do izražaja u spjevu »Nedeljko«, rijetko umjetnički snažnom, a istovremeno dogmatski pravilnom djelu, zatim kroz brigu za vjersko obrazovanje mladih i zalaganje da se u Varaždinu podigne hram, što je i uspjelo 1884. godine.

Rezultati istraživanja *Branke Prpe-Jovanović* i *Marije Karbić* izneseni su u saopćenju »Pretplatnici na Utješenovićeve Psalme Davidove«. »Psalmi Davidovi« bili su financirani tada novim oblikom komunikacije i sudjelovanja širih slojeva u kulturnom životu — masovnom prenumeracijom (»kolektivno mecenatstvo«). Kvantitativnom analizom zvanja i mjesta boravišta u knjizi objavljenih pretplatnika, rekonstruirana je njihova profesionalna struktura i geografska raspoređenost knjige po južnoslavenskom prostoru (najviše Srijem 27⁰/₁₀₀ pretplatnika, Hrvatska 18⁰/₁₀₀, trgovci 11⁰/₁₀₀, državne službe 9,8⁰/₁₀₀, učitelji 5,4⁰/₁₀₀ itd), te velika rasprostranjenost knjige po južnoslavenskom prostoru (najviše Srijem 27⁰/₁₀₀ pretplatnika, Hrvatska 18⁰/₁₀₀, a znatno manje Banat, Srbija i ostali). Zanimljiv je i interes katoličkih institucija i lica (nekoliko župnika), koji se javljaju kao pretplatnici.

Vinko Brešić je u svom izlaganju »Utješenović i hrvatska književna povijest« izvjestio skup o mjestu i ocijeni Ognjeslava Utješenovića u pojedinim sintezama hrvatske povijesti književnosti, čiji su autori bili Šurmin, Ježić, Barac, Šicel, Frangeš i dr. *Stanko Korać* je u saopćenju ukazao na »Susret poetike klasicizma i poetike usmene književnosti u pjesničkom djelu Ognjeslava Utješenovića Ostrožinskog«, a *Dušan Marinković* je u izlaganju »Između usmenosti i pisanosti« ukazao na stapanje kulture pismenosti, koju je Utješenović usvojio i kulture koja počiva na usmenom komunikacijskom sistemu, iz koje je ponikao. Do sličnih ocijena dolazi i *Divna Zečević* koja je u izlaganju »Književna djelatnost pučkog pjesnika Ognjeslava Utješenovića Ostrožinskog« analizirala njegov spjev »Nedeljko« (iz 1888.), koji stilski jasno određuje Utješenovića kao pučkog književnika, jednog od onih koji čine sponu naše pisane i usmene književnosti.

Jedini sudionik izvan granica naše zemlje, gošća iz Beča *Katja Sturm-Schnabl* upoznala nas je u svom saopćenju »Djelatnost Ognjeslava Utješenovića u bečkom slavističkom krugu« s Utješenovićevom suradnjom s F. Miklošičem, šefom katedre za slavensku filologiju na Bečkom sveučilištu (od 1849). Njihova veza datira iz 1864—65, a vezana je uz pokušaje da se objave Karadžićeva djela, čiju je znanstvenu obradu trebao pripremiti Miklošić, a Utješenović je preuzeo brigu za financiranje.

Vlado Đukanović je u izlaganju »Utješenovićev jezik i njegova shvatanja o jeziku Srba i Hrvata« ocijenio Utješenovićevu opredjeljenje za jedinstvo južno-slavenskog književnog jezika i ijekavsko štokavsko narječje, ako već i nije bilo originalno, svakako je bilo inspirativno i do danas prevladavajuće (unatoč činjenici da je premoćna većina štokavaca koristila ikavicu — 90%).

Ivica Prlander se u saopćenju »Utješenović o Juraju Utišeniću« osvrnuo na raspravu iz 1875. o životu J. Utišenića koju je Utješenović očito osobno zainteresiran, vrlo ozbiljno pripremao. Rezultat je ipak bio, uz vješto vođen tok zbivanja i političke zaplete, nekritično idealiziranje glavnog lika i projekcija vrijednosnih shvaćanja Utješenovićeve epohe na jedno ranije razdoblje.

Zanimljivom se temom pozabavio *Drago Rokсандić* izloživši je u izlaganju koje je zaključilo prvi dan skupa »Utješenović post mortem«. U nekrolozima koje je nalazio u glasilima raznih stranaka i u nekoliko gradova (Zagreb, N. Sad, Cetinje) oblikovan je ne samo odnos prema Utješenoviću, nego je izražen i novi duh vremena koji mjeri njegov značaj svojim mjerilima. Svima je zajedničko davanje prednosti Utješenovićevom javnom i političkom djelovanju nad književnim i divljenje usponu zahvaljujući vlastitom radu i sposobnostima, što govori o prihvaćenom, modernom svjetonazoru. U njima se ogledaju i nacionalna neslaganja tog vremena. Hrvatska glasila hvale odanost domovini, a srpska rodu, hrvatska ističu njegovo ilirsko razdoblje, dok srpska uzdižu »Nedeljka«. Uočeno je da od hrvatskih glasila nekrologe donose tek ona narodnjačke tradicije, a pravaška ne reagiraju.

Drugog je dana (23. veljače) organiziran posjet Utješenovićevom rodnom mjestu Ostrozinu, a popodnevni okruglim stolom zaključen je ovaj skup.

U pripremi je i zbornik koji bi uz prikazana saopćenja, trebao donijeti i radove Save Damjanova »Utješenovićevu shvatanje evolucije književnosti« i Aleksandre Kuzmić »Religijski motivi u literarnom opusu Utješenovića«, te potpunu bibliografiju. Bit će objavljena i njegova do sada neobjavljivana korespondencija.

Suzana Leček

DIETHELM BLECKING (Hg.), DIE SLAWISCHE SOKOLBEWEGUNG

Beiträge zur Geschichte von Sport und Nationalismus in Osteuropa, Dortmund 1991, 255.

Forschungsstelle Ostmitteleuropa Universität Dortmund iz Njemačke objavili su kao 42. knjigu zbornik *Slavenski sokolski pokret*. Prilozi za povijest sporta i nacionalizma (zapravo nacionalne ideje) u Istočnoj Europi. Priredio ga je dr. Diethelm Blecking, znanstveni suradnik na Institutu za sportsku povijest na njemačkoj višoj sportskoj školi u Kölnu, a ujedno autor dva zapažena priloga. Uz njega je i dr. Wolfgang Kessler, već afirmirani specijalist za srednjoevropsku i istočnoevropsku povijest i kulturu, sada direktor »Martin-Opitz« knjižnice u Herneu u Njemačkoj i autor više radova iz hrvatske povijesti 19. stoljeća. Ostali suradnici su poznati specijalisti za športsku povijest iz SAD, Njemačke, Danske, Poljske, Češke i Slovačke, Bugarske, npr. H. Eichberg iz Kopenhagena; Jan Grexa iz Bratislave, P. Matusik iz Poznana, L. Mitev iz Sofije, J. Perutka iz Bratislave, D. E. Pienkos iz Milwaukee (SAD), B. Woltmann iz Poznana, a u pretisku su radovi C. Nolte, M. Terecha, M. Provanikove, A. Wičaza i G. A. Carra. Obradeni su problemi razvoja sokolstva u svih slavenskih naroda, osim Rusa, Ukrajinaca i Bjelorusa, a težište

UDK 949.713

ISSN 0351-2142

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 24

ZAGREB

1991.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul.1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859 1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547 2 — 84 — 1984.

RADOVI 24

Za izdavača
dr. Nikši Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

BOBAN mr. BRANKA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
BUDAK dr. NEVEN, Filozofski fakultet Zagreb
ČORALIĆ LOVORKA, prof. Demonjina 9 Zagreb
GOLDSTEIN dr. IVO, Filozofski fakultet Zagreb
GRGIN BORISLAV, Filozofski fakultet Zagreb
HRABAK dr. BOGUMIL, Filozofski fakultet Novi Sad
JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KEMBEROVIĆ HUSNIJA, prof. Sarajevo
KARAMAN dr. IGOR, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KOLAR DIMITRIJEVIĆ dr. MIRA, Filozofski fakultet Zagreb
KOSTELAC ANA, student Filozofski fakultet Zagreb
KRIŽAK TIMUR, student Filozofski fakultet Zagreb
LABAŠ RENATA, student Filozofski fakultet Zagreb
LEČEK SUZANA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
MIROŠEVIĆ dr. FRANKO, Školska knjiga, Zagreb
OČAK dr. IVAN, Kroflinova 38 Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
POLIĆ BOBIĆ dr. MIRJANA, Filozofski fakultet Zagreb
PRLENDER mr. IVICA, Filozofski fakultet Zagreb
STRČIĆ dr. PETAR, Arhiv JAZU Zagreb